

اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در صادرات کشورهای عضو اکو در سال‌های (۲۰۱۲ - ۲۰۰۲)

محمدذهین ندیم^۱، علی‌رضا محسنی^۲، نجیب‌الله ارشد^۳

۱. دانش‌آموخته ماستری اقتصاد دانشگاه کاتب و نویسنده مسئول

۲. عضو هیئت علمی دانشگاه کاتب

۳. عضو هیئت علمی دانشگاه کاتب

چکیده

یکی از مسائل عمده در تجارت خارجی کشورها، اثر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در صادرات و واردات است. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، با افزایش ظرفیت‌های تولیدی به ویژه در کالاهای صادراتی، می‌تواند به ارتباط با اقتصاد بین‌المللی از طریق توسعه بازارهای صادراتی و پیشرفت در زمینه‌های تحقیق و توسعه به کشور میزبان کمک کند. هدف این تحقیق، بررسی تأثیر این نوع سرمایه‌گذاری‌ها در تجارت خارجی کشورهای میزبان است. الگوی مورد بررسی برای این هدف، با استفاده از داده‌های تابلوی سالانه به روش حداقل مربعات تعمیم‌یافته (GLS) برای کشورهای عضو اکو در سال‌های ۲۰۱۲ - ۲۰۰۲ برآورد شده است. نتایج، اثر مثبت و معنی‌دار سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در صادرات در کشورهای مورد بررسی را نشان می‌دهد؛ بنابراین به کشورهای عضو اکو پیشنهاد می‌شود که به سیاست تأمین مالی از طریق سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی روی آورند و شرایط ورود این نوع سرمایه‌گذاری‌ها را آسان کنند.

واژه‌های کلیدی: سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، صادرات، کشورهای عضو اکو، داده‌های تابلویی

مقدمه

در بسیاری از کشورهای در حال توسعه، شکاف بین منابع پس‌انداز ملی و نیازهای سرمایه‌گذاری و عدم تعادل بین هزینه‌ها و درآمدهای ارزی موجب می‌شود که این کشورها برای تحقق اهداف کلان اقتصادی و تکمیل منابع داخلی، به منابع خارجی، به‌ویژه سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، روی آورند (عباسی، ۱۳۸۲). سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در مقایسه با سرمایه‌گذاری غیرمستقیم خارجی از منابع باثبات و پایدار تأمین مالی خارجی است و مشکل استقراض خارجی را در پی ندارد؛ بلکه عاملی برای جبران کمبود سرمایه کشورها به حساب می‌آید. در عمل، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، موجب پر شدن شکاف بین پس‌انداز و سرمایه‌گذاری و درآمدهای مالیاتی هدف‌گذاری‌شده دولت و درآمدهای مالیاتی تحقق‌یافته می‌شود.

از مزایای دیگر سرمایه‌گذاری خارجی، بهره‌گیری از بزرگی مقیاس تولید، گردش بیشتر منابع مالی در نظام مالی کشور میزبان، افزایش قدرت چانه‌زنی و قدرت سیاسی این کشورها به علت بسط روابط تجاری و سرمایه‌گذاری با سایر کشورها و افزایش کیفیت کالاها و خدمات به علت افزایش رقابت است (ملکی، ۱۳۸۲).

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، در توسعه اقتصادی، اجتماعی و سیاسی کشورهای میزبان به شیوه‌های مختلف و در ابعاد گوناگون تأثیر می‌گذارد. طیف اثرگذاری این سرمایه‌گذاری بسیار گسترده است؛ مانند تأثیر در اشتغال، واردات و صادرات، پرداخت‌ها، ساختار صنعتی، تمرکز اجتماعی، سیاسی و... که هر کدام به نوبه خود دارای پیچیدگی خاصی است. در نتیجه، شناخت پیامدهای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در شاخص‌های اقتصادی کشور میزبان به ویژه صادرات و واردات، برای اتخاذ تصمیم‌های آگاهانه، کاستن هزینه‌های ناشی از سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و افزودن به منافع ناشی از فعالیت شرکت‌های چندملیتی ضروری به نظر می‌رسد.

دانشمندان و اقتصاددانان، تئوری‌های سنتی، تجارت بین‌الملل، تجارت خارجی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را جانشین یکدیگر در نظر گرفته‌اند. تئوری‌های جدید، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را راهی برای توسعه مزیت‌های ویژه یک شرکت در نظر می‌گیرند؛ بنابراین با گسترش ارتباطات تجاری بین کشورها، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نیز به عنوان مکملی برای تجارت افزایش می‌یابد.

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، به شیوه‌های مختلف، رشد اقتصادی را در پی دارد. این نوع سرمایه‌گذاری به‌عنوان یک منبع، در تشکیل سرمایه برای رشد اقتصادی از طریق ایجاد عوامل، ماشین‌آلات و بهبود انتقال فناوری تأثیر مستقیم دارد و از سوی دیگر، به صورت غیرمستقیم در رشد اقتصادی تأثیر می‌گذارد. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در سایر متغیرهای کلان چون اشتغال، صادرات، مصرف و پس‌انداز اثر می‌گذارد و رشد اقتصادی را افزایش می‌دهد. اهمیت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

به نوع رایج آن به شکل سرمایه‌گذاری در تولید، ساخت کالا و استخراج مواد خام انجام می‌شود. کشورها برای پر کردن شکاف بین پس‌انداز ملی و سرمایه‌گذاری، دستیابی به دانش فنی و محو مشکلات ارزی، از سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی استقبال می‌کنند. سرمایه‌گذاران خارجی با در نظر گرفتن عوامل مختلفی مانند ثبات سیاسی، اجتماعی و اقتصادی و زیرساخت‌های اقتصادی و مقررات مختلف مربوط به سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در دیگر کشورها سرمایه‌گذاری می‌کنند. ارتباط بین تجارت و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI) و رشد اقتصادی در کشورهای در حال توسعه و توسعه‌یافته همواره مورد توجه بوده است. برای کشوری در حال توسعه ممکن است تجارت باعث افزایش سطح مهارت‌ها از طریق ورود و یا اتخاذ تکنولوژی تولید برتر و ابداعات شود. از سوی دیگر شواهد تجربی در چند دهه گذشته نشان می‌دهد که جریان‌های سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی با رشد سریع، بیشتر از حجم تجارت در تمام جهان بوده است. ذخیره کل سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از ۴/۵ درصد به ۹/۷ درصد تولیدات ناخالص داخلی کشورها در تمام جهان افزایش یافت که این افزایش با فروش‌های وابسته به خارج موسسه‌های چندملیتی به صورت جدی از ارزش کل صادرات جهانی بیشتر شده و فراتر از حجم جهانی عمل کرد. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ورودی، ابزار مهمی برای افزایش عرضه سرمایه‌ها برای سرمایه‌گذاری داخلی و به تبع آن بهبود تشکل سرمایه در کشور میزبان محسوب می‌شود.

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ورودی، می‌تواند سرمایه‌گذاری محلی را به وسیله افزایش سرمایه‌گذاری داخلی از طریق ارتباطات در زنجیره تولید، تحریک کند؛ البته هنگامی که شرکت‌های خارجی نهادهای ساخته شده به صورت محلی را خریداری و یا هنگامی که بنگاه‌های خارجی نهادهای واسطه‌ای را برای بنگاه‌های محلی عرضه و تأمین می‌کنند. به علاوه سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ورودی، می‌تواند ظرفیت صادرات کشور میزبان را افزایش دهد و باعث شود که کشور در حال توسعه، درآمد‌های ارزی بیشتری جذب کند. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ورودی با ایجاد فرصت‌های شغلی جدید و افزایش انتقال تکنولوژی مرتبط است. این نوع سرمایه‌گذاری باعث بهبود کلی رشد اقتصادی در کشورهای میزبان می‌شود؛ به همین روی، تجارت و جریان‌های سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به عنوان عواملی مهم در فرایند رشد اقتصادی شناخته شده‌اند (مالک ذوالقدر، ۱۳۸۶).

افریکانو و ماگال هاس (۲۰۰۵)^۱، در مقاله «سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و تجارت در پرتغال: یک تحلیل جاذبه» به بررسی رابطه بین ذخیره سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و جریان تجارت پرداخته‌اند. آن‌ها با به‌کارگیری مدل جاذبه برای تجارت دو طرفه بین پرتغال و کشورهای OECD به علاوه برازیل از سال ۱۹۹۸ تا سال ۲۰۰۰ دریافته‌اند که ذخیره ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی،

1- Foreign Direct Investment
2- Africano and Magalhaes 2005

رابطه مثبتی با تجارت دارد که پیشنهادکننده وجود نوعی رابطه مکملی بین این دو می‌باشد؛ البته این اثر در صادرات نسبت به واردات قوی‌تر است و در نتیجه، اثر مثبتی در تراز تجاری دارد. واولیف (۲۰۰۵)^۱ در مقاله «سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و تجارت در کشورهای صادرکننده نفت مکمل‌اند یا جانشین؟» یک تحلیل اقتصادسنجی از رابطه بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و تجارت بین‌الملل برای دوره ۱۹۹۲-۲۰۰۴ ارائه می‌کند. نتایج تخمین داده‌های تابلویی، جانشین بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و تجارت را در کشورهای صادرکننده نفت شامل ترکمنستان، آذربایجان، قزاقستان، ازبکستان و روسیه و مکملی بین آن‌ها را در بقیه کشورهای ناحیه نشان می‌دهد. همچنین این رابطه در بین ۵ کشور بزرگ صادرکننده نفت (ایران، الجزیره، ونزوئلا، امارات متحده عربی و عربستان سعودی) به صورت جانشینی و در دیگر اقتصادهای در حال گذار اروپای شرقی و مرکزی به صورت مکملی بوده است.

لیو و همکاران (۲۰۰۱)^۲، در مقاله «روابط علی بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و تجارت در چین» رابطه علی بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و تجارت (صادرات و واردات) در چین را بررسی کرده‌اند. مطالعه تجربی آن‌ها با استفاده از داده‌های دو طرفه برای چین و ۱۹ کشور (ناحیه میهمان، در دوره ۱۹۸۴-۱۹۹۸، با به کارگیری مدل داده‌های تابلویی صورت گرفته است و نتایج روند صحیحی از توسعه را در چین نشان می‌دهد. رشد واردات چین، سبب رشد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ورودی از سوی یک کشور (ناحیه میهمان) می‌شود که به نوبه خود، سبب رشد صادرات از چین به آن کشور و از سوی دیگر، رشد صادرات چین نیز باعث رشد واردات این کشور می‌شود.

اکسیو کین و دیکی (۲۰۰۰)^۳، در مقاله‌ای به بررسی نقش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در رشد اقتصادی و ثبات کشورهای ASEAN-5 (شامل کشورهای مالزی، اندونزی، فیلیپین، سنگاپور و تایلند) پرداخته‌اند. یافته‌های مدل‌های رشد، نشان می‌دهد که سهم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در رشد تولید ناخالص داخلی در کشورهای ASEAN-5 در دوره ۱۹۸۷-۱۹۹۷، ۲۰ درصد بوده است و از سوی دیگر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نقش ایجاد ثبات در جریان بحران مالی آسیا را داشته است.

بر اساس تحقیق آن‌ها، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از چند کانال در رشد اقتصادی تأثیر می‌گذارد و به عنوان منبع تشکیل سرمایه در رشد اقتصادی، از طریق ایجاد عوامل، ماشین‌آلات و بهبود انتقال فناوری، تأثیر مستقیم دارد؛ از سوی دیگر، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به صورت غیرمستقیم بر رشد اقتصادی تأثیر می‌گذارد. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در سایر متغیرهای کلان، نظیر اشتغال، صادرات، مصرف و پس‌انداز، اثر می‌گذارد و در حقیقت رشد اقتصادی را افزایش می‌دهد. همچنین نتایج نشان

1- Vavilov(2005)

2- Liu, et al(2001)

3- Xiaoqin and Dickie(2000)

می‌دهد که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نقش ویژه‌ای در جلوگیری از شوک‌های خارجی در طول بحران مالی آسیا داشته و نوسانات مالی و اقتصادی ASEAN-5 را در دوران بحران کاهش داده است؛ از این رو، در صورت واردشدن مستمر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در طول سال‌های بحران، به شدت کاهش سرمایه‌گذاری و رشد اقتصادی این کشورها افزوده می‌شد. گفتنی است که این کشورها در دو دهه گذشته به توسعه اقتصادی قابل توجهی دست یافته‌اند که رسیدن به این سطح از توسعه، به جز از طریق جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی امکان‌پذیر نبود.

بایوسی و لیپ وورت (۱۹۹۷)^۱، در تحقیقی به بررسی رابطه سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و تجارت در جاپان پرداخته‌اند. نتایج تحقیق آن‌ها نشان می‌دهد که اثر بلندمدت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در صادرات جاپان بی‌معنی است؛ اما سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، در ساختار صادرات این کشور مؤثر است؛ به طوری که صادرات کالاهای سرمایه‌ای و واسطه‌ای را افزایش و صادرات کالاهای مصرفی را کاهش می‌دهد. در تحقیق آن‌ها، رابطه سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و تجارت با استفاده از آمارهای دو سویه، برای تعدادی از کشورهایی که سهم قابل توجهی در تجارت با جاپان دارند بررسی شده است؛ به این صورت که متغیرهای صادرات و واردات (به طور جداگانه)، به صورت تابعی از تولید واقعی، نرخ ارز، جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی^۲ و ذخیره سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی^۳ در نظر گرفته شده است. ضریب ذخیره سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، اثر بلندمدت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را در تجارت و ضریب جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، اثرات موقتی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را در تجارت اندازه‌گیری می‌کند. بایوسی و لیپ وورت، با استفاده از آمار و اطلاعات در دوره ۱۹۸۵-۱۹۹۵ و با به کارگیری متغیرها به شکل لگارتمی، تخمین می‌زنند که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، تنها اثر موقتی در صادرات جاپان دارد. علاوه بر این، در سال‌های ۱۹۹۰-۱۹۹۵ جریان خروجی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، واردات را تا حدود ۱۰ درصد افزایش داده است.

جان سن (۱۹۹۵)^۴، در تحقیق «اثرات سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در متغیرهای کلان اقتصادی در تایلند» روابط بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی با رشد اقتصادی، سرمایه‌گذاری خصوصی و تعادل تراز پرداخت‌های این کشور را بررسی کرده و به این نتیجه رسیده است که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، اثر مثبتی در رشد اقتصادی و سرمایه‌گذاری خصوصی دارد؛ اما منجر به بدتر شدن تعادل تراز پرداخت‌ها می‌شود. همچنین نتایج مطالعه آن‌ها نشان می‌دهد که در سال‌های ۱۳۸۵-۱۳۹۱ افزایش

1- Bayouci and Lipwort(1997)

2- FDI Flows

3- FDI Stock

4- Jansen(1995)

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، اثر مثبتی بر رشد صادرات داشته است. اما واردات نیز به سرعت افزایش یافته و به دنبال آن وابستگی وارداتی تشدید شده است (هدایتی، ۱۳۷۷).

کازرونی (۱۳۷۹)، در مقاله «اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و موانع بازدارنده آن در ایران» به بررسی اثرات سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در برخی از متغیرها از جمله صادرات صنعتی و اشتغال پرداخته است. وی با استفاده از مدل‌های اقتصادسنجی و با استفاده از اطلاعات نمونه‌گیری آماری سال ۱۳۷۸ از ۶۵ واحد تولید در ایران که در آن‌ها مشارکت خارجی و سرمایه‌گذاری خارجی انجام گرفته، به نتایج زیر دست یافته است:

- صادرات صنعتی ایران، تابعی از میزان مشارکت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی است.
 - سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، به ایجاد واحدهای تولید بزرگ (با اشتغال بیش از ۵۰ نفر) منجر می‌شود. از این رو، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی سبب افزایش اشتغال در کشور خواهد شد.
 - سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به گسترش تحقیق و توسعه در کشور منتهی نخواهد شد؛ زیرا طبق مدل ارائه شده، نوسانات سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تأثیر معنی‌داری بر فعالیت تحقیق و توسعه نداشته است و بیشتر واحدهای تولید فاقد این فعالیت مهم در برای بومی کردن تکنولوژی وارداتی می‌باشند.
 - سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، بیشتر به امنیت سرمایه‌گذاری و مشکلات برون‌سازمانی از قبیل بروکراسی اداری، فقدان زیربنای اقتصادی و قوانین کار، حساسیت دارد.
 - وابستگی محصولات تولیدشده در پروژه‌ها با مشارکت خارجی به مواد واسطه وارداتی، نسبتاً زیاد است و به بیان دیگر این واحدها ارزش افزوده پایینی دارند.
- هدایتی (۱۳۷۷)، در تحقیق «اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد صادرات کشورهای صادرکننده نفت گروه D8» اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر صادرات غیرنفتی و صادرات نفتی کشورهای صادرکننده نفت گروه D8 (اندونزی، ایران، مالزی، مصر و نیجریه)، را با استفاده از روش پولینگ^۱ در سال‌های ۱۹۸۱-۱۹۹۵ آزموده است. وی اشاره می‌کند که اندونزی و مالزی با تمایل به استراتژی توسعه صادرات و جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، توانسته‌اند محصولات صادراتی خویش را متنوع کنند و سهم صادرات کالاهای صنعتی و کارخانه‌ای را افزایش دهند؛ اما اقتصادهای ایران و نیجریه همچنان وابستگی شدیدی به صادرات نفت دارند و عمده صادرات کشور مصر نیز کالاهای سنتی و مواد خام است.

در این مطالعه، ابتدا نظریه مک دوگال و سپس نظریه عمومی سازمان تجارت جهانی در قالب یک مدل تجربی با استفاده از داده‌های آماری سال‌های ۱۹۸۱-۱۹۹۵ آزمون شده است. آزمون نظریه مک دوگال نشان‌دهنده نتایج نسبتاً خوبی بوده است و به سرمایه‌گذاری‌های دیگر و عوامل مؤثر و مرتبط با سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی توجهی ندارد.

بنابراین جهت رفع این نقایص، نظریه عمومی سازمان تجارت جهانی در قالب ۳ مدل تجربی یعنی مدل رشد صادرات کل، مدل رشد صادرات غیرنفتی و مدل رشد صادرات نفتی برآورد شده است. بررسی مدل تجربی رشد صادرات کل نشان داد که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی اثر مثبتی در رشد صادرات کل کشورهای صادرکننده نفت گروه D8 دارد. همچنین آزمون مدل تجربی رشد صادرات غیرنفتی نیز نشان داد که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی اثر مثبتی در رشد صادرات غیرنفتی کشورهای یادشده دارد. آزمون مدل تجربی رشد صادرات نفتی، اثر منفی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر صادرات نفتی این کشورها را نشان داد.

خبازپیشه (۱۳۶۹)، در مقاله «نقش شرکت‌های چندملیتی در اقتصاد کشورهای جهان سوم» بیان می‌کند که هدف کشورهای جهان سوم از همکاری با شرکت‌های چندملیتی، دستیابی به آهنگ رشد سریع‌تر و هدف شرکت‌های چندملیتی، استفاده از مزیت نسبی این کشورها و دسترسی به اقلام بیشتر سود است.

نتایج وی نشان می‌دهد که تنها چند کشور محدود نتوانسته‌اند از طریق مشارکت با شرکت‌های چندملیتی خارجی به رشد اقتصادی دست یابند که از آن جمله می‌توان به کره جنوبی، تایوان، هنگ‌کنگ و سنگاپور اشاره کرد و در بسیاری از کشورهای دیگر، این استراتژی ناکام بوده است. شکست سیاست مشارکت خارجی در هندوستان، الجزایر، ژنبر، کنیا و برخی از کشورهای آمریکای لاتین نشان می‌دهد که مشارکت شرکت‌های چندملیتی در اقتصاد تمام کشورها مؤثر نبوده و در برخی مواقع در نهایت به کاهش تولیدات صنعتی منجر شده است.

احمد حسین (۲۰۰۹) در مقاله‌ای «تأثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در رشد اقتصادی شش عضو کشورهای خلیج فارس (عربستان، امارت متحده عرب، کویت، عمان، بحرین و قطر) در ۱۹۹۶-۲۰۰۷» با استفاده از مدل OLS^۱ و داده‌های پانل دیتا رابطه بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و تولیدات ناخالص داخلی را آزمون کرده است. بر اساس آزمون وی، ارتباطی نسبتاً ضعیف و اثرات منفی بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و تولیدات ناخالص داخلی وجود دارد.

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌تواند ظرفیت‌های تولیدی به ویژه ظرفیت تولیدی کالاهای صادراتی را افزایش دهد و با توسعه بازارهای صادراتی و پیشرفت در تحقیق و توسعه به کشور میزبان

کمک کند؛ از این رو این مقاله بر آن است تا تأثیر این نوع سرمایه‌گذاری‌ها در تجارت خارجی در کشورهای عضو اگو در سال‌های ۲۰۰۲ الی ۲۰۱۲ را بررسی کند.

روش‌شناختی تحقیق

مدل تحقیق

با توجه به اهمیت موضوع، در این تحقیق به اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در صادرات خارجی در کشورهای عضو اگو، در سال‌های (۲۰۱۲ - ۲۰۰۲) پرداخته شده است. برای رسیدن به نتایج تجربی، از روش حداقل مربعات تعمیم‌یافته استفاده شده است. مدل این تحقیق به صورت زیر است:

$$Ex_t = \alpha + \beta_1 FDI_t + \beta_2 Exchange_t + \beta_3 I_t + \beta_4 GDP_t + \varepsilon_t$$

در این معادله Ex صادرات از جمله متغیر وابسته در مدل است.

FDI: سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

Exchange: نرخ تبادل اسعار

I: سرمایه‌گذاری داخلی

GDP: تولیدات ناخالص داخلی

ε_t : اجزای اخلال یا استوکاستیک‌ها

معادله فوق با استفاده از داده‌ها در سال‌های ۲۰۱۲-۲۰۰۲ و روش GLS تجزیه و تحلیل می‌شود.

برآورد مدل

نتایج آزمون ریشه واحد متغیرها^۱

چنانچه متغیرها مورد استفاده مدل نامانا باشند، احتمال اینکه رگرسیون به دست آمده کاذب باشد بسیار بالاست که در این صورت استفاده از آماره‌های F و t گمراه‌کننده خواهد بود. بنابراین برای جلوگیری از رگرسیون کاذب ابتدا داده‌ها از نظر مانایی آزمون می‌شوند. در آزمون مانایی آنچه اهمیت دارد قدرت آزمون‌های ریشه واحد است. برای بررسی آزمون ریشه واحد متغیرها در اینجا از آزمون لوین، لین چاو و ایم پسران و شین، برای هر یک از متغیرها به صورت جداگانه به کار رفته و نتایج در جدول ذیل نشان داده شده است:

جدول (۱) نتایج آزمون ایستایی متغیرها

متغیرهای توضیحی	تولیدات ناخالص داخلی		تشکیل سرمایه داخلی		سرمایه گذاری مستقیم خارجی		صادرات		واردات		نرخ ارز	
	سطح	تفاضل	سطح	تفاضل	سطح	تفاضل	سطح	تفاضل	سطح	تفاضل	سطح	تفاضل
لین، لین چاو	-۱.۶۲۶	-۴.۷۰۱	-۲.۶۸۲	۴.۵۹۷	-۵.۳۲۸	-۴.۷۴۲	-۲.۶۰۵	-۲.۳۹۶	-۲.۶۵۲	-۶.۴۱۷	-۰.۵۹۵	-۲۷.۵۶۱
P-value	۰.۰۴۶	۰.۰۰۰	۰.۰۰۱	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰۲	۰.۰۰۰۱	۰.۰۰۴	۰.۰۰۰	۰.۲۲۵	۰.۰۰۰
ایم پرسون و شین	۱۵۱۹	-۲.۰۵۲	-۰.۲۰۸	-۲.۴۷۶	-۱.۱۹۷	-۲.۲۳۴	۰.۴۰۲	-۲.۹۹۲	-۰.۷۱۲	-۳.۱۹۲	۰.۹۸۷	-۳.۱۹۲
P-value	۰.۰۹۲۵	۰.۰۲۰	۰.۴۱۷	۰.۰۰۰۲	۰.۱۱۵	۰.۰۰۰	۰.۶۵۶	۰.۰۰۱۴	۰.۲۲۷	۰.۰۰۰۷	۰.۸۲۸	۰.۰۰۰۷

با توجه به این جدول، آزمون‌های انجام شده در متغیرهای توضیحی ریشه واحد در سطح (سری زمانی اصلی بدون تفاضل گیری) تعداد معنی دار و تعداد هم بی معنی هستند. بنابراین برای رفع این معضل از یک مرتبه تفاضل گیری استفاده می شود و با یک تفاضل، تمام متغیرها معنی دار شده اند. در نتیجه فرضیه صفر مبنی بر وجود ریشه واحد در سطح را نمی توان رد کرد. نتایج، نشان می دهند که سری های تلفیقی در سطح مانا نبوده و با یک مرتبه تفاضل گیری^۱ مانا است.

نتایج آزمون هم جمعیتی

در تحلیل های هم انباشتگی، روابط بلندمدت اقتصادی آزمون برآورد می شود. ایده اصلی در تجزیه و تحلیل هم انباشتگی آن است که اگر چه بسیاری از سری های زمانی اقتصادی نامانا (حاوی روندهای تصادفی) هستند؛ اما ممکن است در بلندمدت ترکیب خطی این متغیرها، مانا (و بدون روند تصادفی) باشند. پس از انجام آزمون ایستایی و آگاهی از وجود ریشه واحد آزمون هم جمعیتی انجام می شود. در این مطالعه از آزمون هم جمعیتی کائو استفاده شده است.

جدول (۲) نتایج آزمون هم جمعیتی کائو

ADF	T. Statistic	Prob
Kao Residual Cointegration Test	-۲,۱۷۴۵۶۷	۰,۰۱۴۸

منبع: یافته های تحقیق

چنانچه در جدول مشاهده می شود آمار (۰,۰۱۴۸) نشان دهنده تعادل بلندمدت بین صادرات و متغیرهای تولید ناخالص داخلی، تشکیل سرمایه داخلی، سرمایه گذاری مستقیم خارجی، واردات و نرخ تبادل اسعار است. در نتیجه اگر بخواهیم سیاست مناسبی را برای ایجاد تعادلی پایدار اعمال کنیم با توجه به متغیرهای در نظر گرفته شده عامل مؤثری در ایجاد این تعادل بلندمدت خواهد بود.

نتایج آزمون قابلیت تلفیق شدن (آزمون F لیمر)

از آنجا که در رهیافت تابلویی با تعدادی مقاطع در یک دوره زمانی خاص روبرو هستیم، آنچه به عنوان یک سؤال مهم مطرح می شود این است که آیا ضرایب اثرگذاری متغیرهای توضیحی در بین مقاطع یکسان است؛ یعنی داده ها تلفیق پذیرند یا اینکه مقطع به مقطع تغییر می کنند و باید جداگانه برآورد شوند. آزمون F لیمر به محقق کمک می کند که به این سؤال پاسخ دهد. برای اینکه داده ها قابلیت تلفیق شدن را دارند یا خیر آزمون F لیمر انجام می شود.

جدول (۳) نتایج آزمون F لیمر

Effects Test	Statistic	d.f.	Prob.
Cross-Section F	۲۱,۳۵	۹,۹۴	۰,۰۰۰

منبع: نتایج تحقیق

با توجه به نتایج به دست آمده در جدول آزمون F لیمر مشاهده می شود که مقدار احتمال (Prob) کوچکتر از ۰,۰۵ فیصد است که فرض H_0 رد شده، بنابراین از روش داده های تابلویی در رگرسیون استفاده می شود.

نتایج آزمون تعیین اثرات ثابت یا تصادفی

در روش داده های ترکیبی برای تعیین روش برآورد اثرات ثابت یا تصادفی از آزمون هاسمن استفاده می شود. آزمون هاسمن فرضیه H_0 مبنی بر برآوردکننده های اثرات ثابت و تصادفی است. پذیرش فرض H_0 به معنی تصادفی بودن اثرات انفرادی مقاطع است. در مقابل فرض H_1 این آزمون ثابت بودن اثرات انفرادی مقاطع است.

جدول (۴) نتایج آزمون هاسمن

Test Summary	Chi-Sq. Statistic	Chi-Sq. d.f.	Prob.
Cross-section Fixed	۷۰۸,۳۹	۵	۰,۰۰۰

منبع: یافته‌های تحقیق

با توجه به جدول فوق و نتایج به دست آمده از آزمون هاسمن نشان می‌دهد که مقدار احتمال (Prob) کوچک‌تر از ۰,۰۵ فیصد است که فرض H_0 رد می‌شود، و مدل دارای اثرات ثابت است.

نتایج آزمون ناهمسانی واریانس

در این تحقیق به علت اینکه در برآورد تابع تعداد دوره‌های زمانی محدود و تعداد مقاطع زیاد هستند ناهمسانی واریانس آزمون می‌شود که فرض H_0 به معنی همسانی واریانس است. در مقابل فرض H_1 این آزمون عدم همسانی واریانس است که نتایج حاصل از این آزمون در جدول زیر آورده شده است.

جدول (۵) نتایج آزمون ناهمسانی واریانس

Test Summary	Chi-Sq. Statistic	Prob>chi2
Heteroskedasticity Test	۹۷۱,۸۱	۰,۰۰۰۰

منبع: نتایج تحقیق

بر اساس نتایج جدول، مقدار احتمال (Prob) کوچک‌تر از ۰,۰۵ فیصد است، بنابراین فرض H_0 رد شده و مدل دارای ناهمسانی واریانس است یا به عبارت دیگر ناهمسانی بین واحدهای مقطعی تأیید می‌شود که برای رفع آن از روش GLS استفاده می‌شود (دامودار، گجراتی، ۱۳۹۲).

جدول (۶) نتایج تخمین مدل

EX	Coef.	Std. Err.	Z	P> z	[95% Conf. Interval]
GDP	.۵۱۲۵۱۸	.۱۵۲۷۹۰۹	۳,۳۵	۰,۰۰۱	.۲۱۳۰۵۳۳ ۱۱۱۹۸۲۶
GCF	.۱۸۱۸۹۵۳	.۱۵۵۲۸۳	۱,۱۷	۰,۲۴۱	-.۱۲۲۴۵۳۹.۴۸۶۲۴۴۴
FDI	.۲۹۸۲۱۵۷	.۰۴۵۳۶	۶,۵۷	۰,۰۰۰	.۲۰۹۳۱۱۸.۳۸۷۱۱۹۶
IM	-.۰۷۱۲۸۱۲	.۱۴۸۰۷۳۹	-.۴۸	۰,۶۳۰	-.۳۶۱۵۰۰۷.۲۱۸۹۳۸۳
EXR	.۰۲۷۵۵۱۷	.۰۱۶۳۰۱۱	۱,۶۹	۰,۰۹۱	.۰۰۴۳۹۷۸.۰۵۹۵۰۱۲
Cons	۸۵۰۳۴۳۷	.۴۴۹۱۱۲۶	۱,۸۹	۰,۰۵۸	-.۰۲۹۹۰۰۸ ۱,۷۳۰۵۸۸

منبع: یافته‌های تحقیق

با توجه به نتایج برآورد ضرایب مدل جدول بالا، نتایج زیر استنباط می‌شود:

تولید ناخالص داخلی اثری مثبت و معنی‌داری در صادرات کل نمونه دارد، تولید ناخالص داخلی نشان‌دهنده اندازه بازار داخلی یک کشور است که در جدول فوق عدد ۰,۵۱۲۵۱۸ بیانگر این است که یک درصد افزایش در تولید ناخالص داخلی تقریباً منجر به ۰,۶ درصد افزایش در صادرات می‌شود. یعنی هر چه تولید ناخالص داخلی کشورهای میزبان بیشتر باشد توان صادراتی کشور بالاتر است. در این تخمین، ضریب تشکیل سرمایه داخلی برابر به ۰,۱۸۱۸۹۵۳، دارای اثر مثبت ولی بی‌معنی برآورد شده است. بی‌معنی بودن آن ممکن است دلایل مختلفی داشته باشد از جمله آن که تشکیل سرمایه داخلی، تجارت‌گرا نباشد، به این معنی که هدف تشکیل سرمایه داخلی فقط بازارهای داخلی باشد. از سویی ممکن است تشکیل سرمایه داخلی به دلیل تولید در حد کمتر از ظرفیت کارخانه، یا کوچک بودن مقیاس تولید و یا عدم برخورداری از فناوری پیشرفته و دانش فنی لازم، بازدهی لازم را نداشته و یا حتی اگر

توان تولید لازم را داشته باشد، ممکن است بازار صادراتی مناسبی برای کالاهای تولیدی خود نداشته باشد.

با توجه به آثار مثبت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در جریان تجاری کشورهای عضو اکو در واقع، پدیده برون‌رانی^۱ در سرمایه‌گذاری داخلی کشورها اتفاق افتاده است. بر اساس این تخمین، اثر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در صادرات کل نمونه، مثبت و معنی‌دار بوده و ضریب آن در حدود ۰,۲۹۸۲۱۵۷ است. یعنی در هر درصد از صادرات سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تقریباً به‌اندازه ۰,۳ درصد افزایش می‌یابد. مثبت بودن سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در صادرات در کل کشور عضو اکو نشان‌دهنده صادرات‌گرایی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در این کشورها است. این نوع سرمایه‌گذاری‌ها توانسته‌اند صادرات این کشورها را افزایش دهند. از جمله آثار مثبت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در صادرات این کشورها می‌توان به ایجاد زمینه‌ای برای صادرات به بازارهای ثالث، افزایش رقابت‌پذیری بنگاه‌های داخلی، بهبود مزیت رقابتی کشور، ظهور سرریزهای^۲ سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و گسترش رقابت‌پذیری بین‌المللی بنگاه‌های داخلی این کشورها اشاره کرد.

در حقیقت هدف سرمایه‌گذاری خارجی و کشورهای میزبان، توسعه ظرفیت‌های تولیدی و به دنبال آن گسترش بازارهای صادراتی از طریق سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی است. با توجه به این‌که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، منابع تولیدی و مالی لازم برای سرمایه‌گذاری و افزایش ظرفیت‌های تولیدی کشور میزبان را تأمین می‌کند در نتیجه زمینه‌های رشد صادراتی در کشور میزبان را فراهم می‌کند. طبق تخمین اثر واردات بر صادرات در کل نمونه مورد بررسی منفی و بی‌معنی است و ضریب آن هم در حدود ۰,۰۷۱۲۸۱۲- است. بدین معنی که واردات کالاها بیشتر مصرفی است که اثر واردات را بالای صادرات منفی نشان می‌دهد. اثر نرخ ارز در صادرات در کل نمونه مورد بررسی مثبت است، اما معنی‌دار نیست. بنابراین با در نظر داشت موارد فوق می‌توان پیشنهادهای زیر را ارائه کرد.

- ۱- پیش از اتخاذ سیاست‌های جذب سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی، باید مقدمه و ساختارهای لازم در این کشورها فراهم شود تا از مزایای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی برخوردار شوند.
- ۲- با توجه به اثر مثبت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در صادرات خارجی در کشورهای مورد بررسی و به خصوص کشوری چون افغانستان، پیشنهاد می‌شود که به سیاست تأمین مالی از طریق سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی روی آورد و شرایط ورود این نوع سرمایه‌گذاری‌ها را تسهیل کرد.

1- Crowding Out

2- Spillover

- ۳- برای بیشترین منفعت از سرمایه‌گذاری خارجی و نیز کاهش تهدیدات بالقوه آن، تأمین ثبات سیاسی (از بعد درونی و بیرونی) و امنیت اقتصادی، بهبود زیرساخت‌ها، وضع و اجرای قوانین و مقررات مناسب لازم و ضروری است.
- ۴- ایجاد ارتباط بین سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی برای تبادل اطلاعات و برقراری ارتباطات برای رفع نیازها و ضروریاتشان برای کاهش مصارف و افزایش عواید.
- ۵- محو بروکراسی و فساد اداری برای از بین بردن دلسردی و سرعت بخشیدن به سرمایه‌گذاری.
- ۶- تعیین ساحات مزیت نسبی و مزیت مطلق از طریق وزارت تجارت تا بر آن اساس، سرمایه‌گذاری‌ها به آن ساحات سوق داده شود.

منابع

- بهنام مجتهدی، ایرج، (۱۳۷۳)، شرکت‌های چندملیتی در صحنه اقتصادی جهانی، *اطلاعات سیاسی و اقتصادی* شماره ۸۲، ۸۱، ۱۰۷، ۹۸.
- بهنام مجتهدی، ایرج، (۱۳۷۳)، *شرکت‌های چندملیتی در صحنه اقتصادی جهانی* شماره ۸۴، ۸۳، ۱۰۵، ۹۸.
- خبازپیشه، مهدی، (۱۳۶۹)، نقش شرکت‌های چندملیتی در اقتصاد کشورهای جهان سوم، *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، دانشگاه امام صادق (ع).
- داوودی، پرویز و شاهمرادی، اکبر، (۱۳۸۳)، بازشناسی عوامل مؤثر بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در اقتصاد ایران و ۴۶ کشور جهان در چارچوب یک الگوی تلفیقی، *فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی ایران*، شماره ۲۰، ص ۱۱۳، ۸۱.
- عباسی، منصور، (۱۳۸۲)، بررسی و تبیین عوامل مؤثر بر جلب سرمایه‌های مستقیم خارجی و موانع آن در ایران، *پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم اقتصادی*، دانشگاه تهران.
- کازرونی، علیرضا، (۱۳۷۹)، آثار سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و موانع بازدارنده آن در ایران، مجموعه مقالات هفتمین کنفرانس سیاست‌های پولی و ارزی، *انتشارات مؤسسه تحقیقات پولی و بانکی* تهران.
- ملکی، مهران، (۱۳۸۲)، بررسی تأثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی با تأکید بر کشورهای صادرکننده نفت پایان‌نامه *کارشناسی ارشد علوم اقتصادی دانشگاه تربیت مدرس*.
- کمیجانی، اکبر و عباس، منصور، (۱۳۸۵)، تبیین نقش عوامل مؤثر بر جلب سرمایه خارجی در ایران، *تحقیقات اقتصادی*، شماره ۷۳، ص ۱۰۵، ۶۹.
- طیعی، سید کمیل و آذربایجانی، کریم، (۱۳۸۶)، بررسی رابطه جریان تجاری و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی *مجله تحقیقات اقتصادی*، شماره ۸۰، ص ۱۰۱، ۱۲۰.
- علیزاده محمد، بابایی و مجید، جعفری، (۱۳۹۱)، اثر متقابل سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و رشد اقتصادی در کشورهای عضو D8، *فصلنامه سیاست‌های مالی و اقتصادی*، سال دوم، شماره ۶، ص ۱۰۴، ۸۷.
- علی‌پور، حمیدرضا و قدکچی، مریم، (۱۳۹۰)، *بررسی رابطه توسعه تجارت با رشد اقتصاد در ایران*، عباسی‌نژاد، حسین و گودرزی، یزدان، (۱۳۹۲)، *اقتصادی‌سنجی کاربردی با نرم‌افزارهای ایوزو مکروفیت* نور علم.
- فرجادی، غلامعلی و لعلی، محمدرضا، (۱۳۷۳)، *تأثیر واردات کالاهای سرمایه‌ای و واسطه‌ای بر رشد اقتصادی ایران*.

فرهادی، علیرضا، (۱۳۸۰). *بررسی آثار تجارت خارجی بر رشد اقتصادی ایران*.

کمیجانی، قویدل صالح، (۱۳۸۵). *اثر سرریز سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در اشتغال ماهر و غیر ماهر بخش خدمات ایران*.

کافی، امامی و همایونی، بهنام مهدی، (۲۰۰۹). *اثرات نوسانات نرخ ارز بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی مطالعه موردی درباره ایران*.

Africano, A. P. and M. Magadha's. *FDI and Trade in Portugal: A Gravity Analysis. FEB Working Papr. April. 2005.*

Bayouci, T. and G Lipwort. *Japanese Foeign Direct Investment and Regional Trade. IMF Working Paper. August. 1997.*

Berclay, L. A. *Foreign Direct Investment in Emerging Economies: Corporate Strategy and Investment Behavior in the Caribbean. London: Routledge. 2000.*

Liu, X., C. Wang and Y. Wei. *Causal links Between Foreign Direct Investment and Trade in China. China Economic Rewiew. 2001.*

UNCTAD. *Transnational Corporations, Extractive Industries and Development. World Investment Report. United Nations Publication. 2007.*

UNCTAD, *FDI from Developing and Transition Economies: Implications for Development. World Investment Report. United Nations Publication. 2006.*

UNCTAD, Transnational Corporations, *Transnational Corporations Journal. United Nations Publication. Vo1. 14, No. 3. 2005.*

UNCTAD, *Beyond 20-21 Maps CD-ROM. Vo1. 5.3. 2001.*

Vavilov, s. *Trade & FDI in Petroleum Exportion Countries: Complements or Substitutes? University of Paris. 2005.*